

9. SINIF TARİH DERS KİTABINDA ESKİÇAĞ ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAZANIMLARIN İÇERİK VE ETKİNLİKLERLE UYUMUNUN İNCELENMESİ*

Sevgi KAÇMAZ**

Necdet HAYTA***

ÖZ

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitapları, öğrencilere konuları planlı ve sistematik bir şekilde sunan, bununla birlikte öğrencilerde oluşması beklenen bilgi, beceri ve tutumları gerekli eğitim öğretim yöntemlerini kullanarak açıklayan materyallerdir. Türkiye’de tarih öğretimine bakıldığında, tarih dersinin genellikle öğretmen anlatısına ve ders kitaplarına bağlı olduğu göze çarpmaktadır. Bundan dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen hedeflere öğrencilerin ulaşmasında ve tarih dersi öğretim programındaki kazanımların gerçekleştirilmesinde tarih ders kitapları önemli bir araçtır. Bu çalışmanın amacı, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili kazanımların içerikle ve etkinliklerle uyumunun incelenmesidir. 2018 tarihli, tarih dersi öğretim programında Eskiçağ Tarihi ünitesiyle ilgili yer alan kazanımlardan hareketle, 2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ ünitesinde yer alan içerik ve etkinlikler ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Doküman analizi yöntemi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi veren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır. Dokümanlardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, nitel veri analiz türleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olmakla beraber genellikle yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılır. Çalışmada, kazanımların her birinin Eskiçağ Tarihi konularını içeren ünitelerle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Kazanımlardan bazılarıyla ilgili ise söz konusu ders kitabında etkinliklerin oluşturulmadığı, örnek metinler ünite içerisinde yer alsa da öğrenciyi harekete geçirecek bir soruya ya da etkinliğe yer verilmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih ders kitabı, eskiçağ tarihi, tarih eğitimi

INVESTIGATION OF THE COMPATIBILITY OF THE ACHIEVEMENTS REGARDING THE ANCIENT AGES UNIT WITH THE CONTENT AND ACTIVITIES IN THE 9TH GRADE HISTORY LESSON BOOK

ABSTRACT

Textbooks are crucial materials that provide students with a structured presentation of subjects and explain the knowledge, skills, and attitudes expected to be developed in them using appropriate teaching methods. In Turkey, the teaching of history has been mainly reliant on textbooks and the teacher's lectures. Therefore, history textbooks play an essential role in helping students achieve the goals set by the Ministry of National Education and realize their achievements in the history curriculum. This study aims to examine the compatibility of the 2021 MEB 9th grade History textbook's achievements in Ancient History with its content and activities. Based on the Ancient History unit's achievements in the 2018 history curriculum, the Ancient Age unit's content and activities in the 2021 textbook are scrutinized. The research employed the document analysis method, a qualitative research technique, and the content analysis method to analyze the data. The study found that all the achievements are consistent with the Ancient History topics covered in the units. However, some activities were not included in the textbook for some achievements, and although the unit contains sample texts, there are no questions or activities to engage the students.

Keywords: History textbook, ancient history, history education

* Bu makale Sevgi KAÇMAZ’ın yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, Ankara, sevgikcmz7@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0421-659X>

*** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, Ankara, nhayta@gazi.edu.tr. ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-8707-3637>

GİRİŞ

Tarih ilmi, insanoğlunun zaman ve mekan içerisinde gösterdiği eylemleri ve gelişmeleri ele alarak neden-sonuç ilişkisi içinde inceler ve araştırır (Bernheim, 1936, s.51). İnsanlara geçmişte olup bitenler hakkında bir bakış açısı sağlayan ve kolektif bir bellek olan tarih, oldukça geniş bir alana yayılmaktadır (Tosh, 2011, s.3-4).

Günümüzden uzun zaman önce meydana gelmiş olayları ele alan Tarih dersi, konusu itibari ile öğrencilerin günlük yaşam ve deneyimlerimden uzaktır. Her ne kadar geçmişten günümüze uzanan tarih dersine kaynaklık edecek kalıntılar, yazılı, sözlü, çizili, görsel ya da sesli kaynaklar olsa da tarih dersi içerik bakımından soyut bir ders olarak tanımlanabilir. Tarihten doğru bir şekilde yararlanmak için, sağlam temellere dayandırılan bir tarih eğitime ihtiyaç vardır. Genel olarak tarih öğretimine verilen görev, geçmişin kültürünü ve bilgisini yeni nesillere aktarmaktır. Günümüzde ise bu düşüncenin yerini geçmişin bilgisini aktarmakla birlikte tarihsel düşünme ve problem çözme becerilerinin öğretilmesi almıştır (Demircioğlu, 2019, s. 67-68).

Tarih öğretiminin amaçlarını ele aldığımızda genel anlamda şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Tarihle ilgili temel kavramların öğretilmesi
2. Kültürel aktarım, tarihsel bilgi ve toplumsal değerlerin öğretilmesi
3. Geçmiş ve bugünü anlamak için tarih öğretimi
4. Kimlik gelişimi ve mevcut ideolojik yapının benimsetilmesi için ve
5. Bilimsel düşünme ve deneyim becerisi kazandırmak için tarih öğretimi (Demircioğlu, 2019, s. 68).

Görüldüğü üzere tarih öğretiminde sadece bilgi aktarımı değil, tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması da önem arz etmektedir. Bu becerilerden bir kısmı bir kez öğrenildiği zaman yaşamın farklı dönemlerinde de kullanılabilir (Safran, 1993, s. 834). Tarihsel öğretimin amaçlarından biri olan “geçmiş ve bugünü anlamak” için tarihi, bir bütün olarak öğrencilerin zihninde anlamlandırmak gerekmektedir. Bundan dolayı da tarihsel süreç içerisinde kronolojik olarak Eskiçağ Tarihi konuları önemli yer tutar. Kronoloji algısı, öğrencilerin olaylarla dönemleri eşleştirerek o dönemle olay arasındaki ilişkiyi anlamlandırmasına katkıda bulunur (Şimşek, 2019, s. 98). Tarih bilincinin öğrencide oluşabilmesi için Eskiçağ Tarihi konuları önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Alman eğitim bilimci Johann Friedrich Herbart, öğrencilerin insanlığın geçirdiği aşamaları daha açık bir şekilde görebilmeleri için Eskiçağ Tarihi bilgilerinin önemini vurgulamaktadır (Ata, 2009, s. 1384).

Tarih dersi programı da öğrencide kimlik ve tarih bilincinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Kütükoğlu, 2017, s. 5). Öğretim programı, öğrencilere her disiplin dalında istenilen bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları için eğitim alanında hizmet veren kişilere yol göstermek amacıyla hazırlanan uygulama planlarıdır (Demirel ve Turan, 2015, s. 217). Alman eğitimci J. F. Herbart, tarihin düşünce ve ahlak evrimi işlevini göz önünde bulundurarak hazırladığı tarih programında ana konular olarak Eski Yunan ve Roma tarihini ele almaktadır (Ata, 2009, s. 1384). Eskiçağ Tarihi, günümüz uygarlığının bununla birlikte günümüzdeki birçok bilim dalı ve devlet yönetim biçiminin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Tarih konuları her ne kadar alanlara bölünmüş olsa da öğrencilerin tarihi bir bütün biçimde algılamaları için Eskiçağ tarihi konularının tarih ders kitaplarında etkili bir anlatımla ele alınması önem teşkil etmektedir (Yılmaz, 2010, s. 205). Günümüzde 2018 tarihli, tarih öğretim programı “kronolojik ve tematik” bir yaklaşımla düzenlenmiştir. Öğrencilerin aktif olarak yer aldığı öğretim sürecinde, tarihi bilgilerin yapılandırılması amaçlanmaktadır. Konuların içeriğini oluşturan ilgili kavramlarla beraber öğretmeyi hedefleyen öğretim programının, bu şekilde daha kalıcı ve anlamlı bir öğrenme sağlayacağı düşünülmektedir (Yıldırım, 2018, s. 1002).

Öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitapları hem öğretmen hem de öğrenci tarafından temel ders kaynağı olarak görülmektedir (Karabağ, 2015, s. 39). Türkiye’de tarih eğitime bakıldığında ise tarih dersinin, öğretmen anlatısına ve tarih ders kitabına bağlı olduğu göze çarpmaktadır (Yeşil, 2010, s. 121-122). Bu nedenle tarih öğretiminde, öğrencilerin konuları anlayıp, yorumlamasında ilke ve genellemelere ulaşmasında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen hedeflerin

gerçekleştirilmesinde ders kitapları önemli bir yardımcı materyaldir (Öztürk, 2015, s. 15). Kısacası ders kitapları, öğretim programı ile öğrenci arasında bir köprü olduğundan hazırlanırken birçok faktöre dikkat edilmesi gerekir. Tarih dersi kitapları, bilgi dolu ansiklopediler olmak yerine; toplumun kültürünü, değerlerini ve gelişimini anlatan etkili yazılı materyaller olmalıdırlar (Karabağ, 2015, s. 40). Ders kitaplarını etkili hale getirmek için fotoğraf, minyatür, gravür, harita, karikatür, etkinlik, okuma metni, tarih şeritleri gibi birçok materyalin çeşitlendirilmesi ve öğrenme hedeflerine uygun bir şekilde öğrencilere sunulması gerekir. Tarih ders kitapları, tarih biliminin temel mantığını yansıtmalı ve tarihsel araştırma yöntemine ilişkin gereklilikler hakkında öğrenciye fikir verecek bir şekilde hazırlanmalıdır (Köksal ve Şahin, 2003, s. 55).

Çalışmanın Amacı

2018 tarihli, tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programı kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenerek, öğrencilerin aktif olarak rol alıp tarihî bilginin yapılandırılmasını amaçlamıştır. Tarih öğretimi anlayışında bilgiden ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere eleştirel düşünme, kanıt değerlendirme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması üzerinde durulmuştur (MEB, 2018, s. 11). Bu doğrultuda Tarih dersi içerisindeki ünite kazanımları oluşturulmuştur. Ayrıca öğretim programı öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

Tarih dersi konuları daha kolay anlamlandırılması için dönemlere ayrılmıştır. Tarih bilincinin öğrencide oluşabilmesi için tarihin bir bütün olarak görülmesi gerekir. Bu anlamda Eskiçağ Tarihi konuları önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Tarih dersi öğretim programında yer alan Eskiçağ ünitesi kazanımlarına öğrenciler tarafından ulaşılması için ders kitabı içeriklerinin ve etkinliklerinin buna uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Söz konusu araştırmanın amacı, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili tarih dersi öğretim programında verilen kazanımların içerikle ve etkinliklerle uyumunun incelenmesidir.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde birçok alanda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Eğitimde öncelikli sorumluluklarından biri, bireylerin bu değişime uygun beceri ve değerlerle donanımlı olabilmelerini sağlamaktır. Eleştiren, bilgiyi keşfedip, ilke ve genellemelere ulaşabilen ve yaratıcı düşünen araştırmacı bireylerin yetişebilmesi yine bu özellikleri destekleyici özellikteki öğretim programlarının oluşturulmasıyla gerçekleştirilebilir (Aktekin ve Ceylan, 2012, s. 253).

En son hazırlanan 2018 tarihli öğretim programında, öğrencilere hem geçmişe dair bilgilerin verilmesi hem de bu bilgiler aracılığıyla tarihe özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amaçlanmaktadır. Bu öğretim programı anlayışının; öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir (MEB, 2018, s. 11). Eskiçağ Tarihi de günümüz uygarlığının ve devlet yönetim biçiminin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Tarih konularının alanlara bölünmüş olduğu göz önüne alınırsa, öğrencilerin tarihi bir bütün biçimde algılamaları için Eskiçağ tarihi konularının tarih ders kitaplarında etkili bir anlatımla ele alınması önem teşkil etmektedir (Yılmaz, 2010, s. 205). Bunun içinde tarih ders kitaplarında Eskiçağ ünitelerinde verilen içerik ve etkinliklerin, tarih öğretim programında verilen kazanımlarla uyumlu olması gerekmektedir.

Bu araştırma 2018 tarihli öğretim programında Eskiçağ üniteleriyle ilgili verilen kazanımların, 2021 tarihli ders kitabındaki içerik ve etkinliklerle uyumunu göstermesi açısından alanda yapılacak olan diğer çalışmalara zemin hazırlayabilir. Tarih eğitimi alanında, ortaöğretim ders kitaplarında Eskiçağ Tarihi konularını ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olması da söz konusu araştırmanın önemini göstermektedir. Bununla birlikte elde edilecek bulgular tarih ders ve programını hazırlayan Talim ve Terbiye Kurulu (TTKB) program geliştirme komisyonuna yol gösterebilir.

Varsayımlar

Araştırmada tercih edilen aracın, araştırmanın amacına ve konusuna uygun olduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma; 2021 tarihli, ortaöğretim MEB 9. sınıf tarih ders kitabı ve ortaöğretim tarih ders kitabında yer alan Eskiçağ Tarihi konuları ile sınırlandırılmaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan desen, çalışma materyali, veri toplama araçları ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Söz konusu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 41). Nitel yöntemler, nicel araştırma yöntemlerinden farklı bir bilimsel araştırma yaklaşımı göstermektedirler. Her ikisinin de süreçleri benzer olmasına rağmen, nitel araştırma yöntemleri metin ve imgesel verilere dayanmaktadır. Bununla birlikte veri analizinde özgün ve farklı desenlere sahiptirler (Creswell, 2014, s. 183).

Araştırma da kullanılan doküman analizi yöntemi, tarihçilerin ve arkeologların da kullandıkları önemli çalışma yöntemlerinden birisidir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 189).

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabı ile en son düzenlenen 2018 tarihli tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programından elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Nitel veri analizi türleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi, genellikle yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılır (Özdemir, 2010, s. 335). İçerik analizinde temel amaç, araştırma için toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Aslında içerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 162).

Araştırmada kullanılan içerik analizi yöntemi ile 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabının, 2018 tarihli tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programında yer alan Eskiçağ Tarihi ünitesiyle ilgili kazanımların içerik ve etkinliklerle uyumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Eğitim-öğretim sürecini verimli bir hale getirmek ve günümüz çağında değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek için eğitim programlarının sürekli olarak geliştirilmesi gerekir (Yıldırım, 2018, s. 997). Tarih eğitimi alanındaki en son oluşturulan, öğretim programı da 2018 tarihli “Tarih Öğretim Programı”dır. Kronolojik ve tematik yaklaşımlarının bir araya getirilerek oluşturulan Tarih Dersi Öğretim Programı’nda, öğrencilerin aktif hale gelerek; problem çözme, eleştirel düşünme, tarihsel empati ve kanıt değerlendirme gibi tarihsel düşünme becerilerinin kazanımı ön plana çıkarılmaktadır. Söz konusu öğretim programı her üniteye temel kavram, genelleme ve olguları ön plana çıkararak, öğrencilerin bu unsurlar arasındaki ilişkiyi kendilerinin keşfetmesini hedeflemektedir. Böylelikle öğrenciler kavramlardan olgulara, olgulardan genellemelere adım adım ulaşacak ve öğrenme sürecinde öğrenciler aktif hale gelecektir (MEB, 2018, s. 11). 2018 tarihli öğretim programında yer alan 9. sınıf üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1. Tarih dersi öğretim programında 9. sınıf üniteleri ve kazanım sayıları (2018)

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre	Oran(%)
1. Tarih ve Zaman	3	6	8,3
2. İnsanlığın İlk Dönemleri	6	16	22,2
3. Orta Çağ'da Dünya	4	14	19,4
4. İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	5	12	16,7
5. İslam Medeniyetinin Doğuşu	5	12	16,7
6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	5	12	16,7

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı ünitelerden, İnsanlığın İlk Dönemleri adlı ikinci ünitenin kazanım sayısı 6 ve Orta Çağ'da Dünya adlı üçüncü ünitenin kazanım sayısı 4'tür. Tarih dersi öğretim programındaki Eskiçağ Tarihi konularıyla ilgili kazanımlar ise şu şekildedir:

2. Ünite İnsanlığın İlk Dönemleri :

- 9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.
- 9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.
- 9.2.3. İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanır.
- 9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.
- 9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.
- 9.2.6. İlk Çağ'da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar (MEB, 2018, s. 22-24).

3. Ünite Orta Çağ'da Dünya :

- 9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanır.
- 9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.
- 9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.
- 9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar (MEB, 2008, s. 24-25).

Eskiçağ Tarihi konularıyla ilgili kazanımların, 2021 tarihli ders kitabında yer alan Eski Çağ ünitelerindeki içerikle uyumu aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 2. 2. ve 3. ünitelerdeki kazanımların içerikle uyumu

Kazanımlar	İçerik	Örnek
	Uyumlu Uyumsuz Kısmen	
9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.	X	İnsanoğlunun verimi yüksek tahılları seçmesi ve tahılların sulak bölgelerde ekileceğini anlaması insanlık tarihinde ilk defa tarımsal üretime dayanan bir ekonominin oluşumunu sağlamıştır. Örneğin; Anadolu'daki birçok yerleşim bölgesinde yapılan kazı

			çalışmaları sonucunda M.Ö. 9.000'lerden itibaren üreticiliğin başladığı görülmektedir (s. 30).
9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.	X		Yazının icadı, tarihi devirlerin başlangıcı kabul edilir. İnsanoğlu yazı sayesinde birikimlerini, nesilden nesile sağlıklı bir şekilde aktararak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (s.36).
9.2.3. İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.	X		41. ve 42. sayfalarda yer alan kutucuklarda İran, Hint, Çin, Mezopotamya Medeniyetleri gibi medeniyetler tek tek açıklanarak, haritada yerleri gösterilmiştir.
9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.	X		Yerleşim yerleri ve iklimdeki değişikliklere bağlı geçim sıkıntısının yaşanmaya başlanması, politik değişiklikler, inanç gruplarının baskı altına alınması gibi gelişmeler; göçlerin siyasi, ekonomik, dini ve coğrafi nedenlerini oluşturur (s. 44). Ör. Ege, İç Asya Göçleri vs.
9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.	X		İlk Çağ'ın başından itibaren Mezopotamya, Mısır, Anadolu gibi bölgelerde geniş alanlara hükmeden güçlü siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu siyasi oluşumların çoğu monarşi ile yönetilmiştir. Krallar, yönetimdeki meşruluğunu yani güçlerini dinden almıştır. Bu nedenle ilk devletlerde gücün meşrutiyet kaynağı tanrısalıdır (s. 51).
9.2.6. İlk Çağ'da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar.	X		... Yazının icadıyla birlikte yazılı hale gelen hukuk kurallarının ilk örnekleri Sümerlerde görülür. ...Hammurabi kendini adaletin kralı olarak ifade etse de kanunlarını Tanrı Şamaş'ın önünde durduğu bir stelin alt kısmına yazdırmıştır (s. 57).
9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıır.	X		Roma İmp, eski gücünü kaybettiği ve özellikle de bireyleri korumakta yetersiz kaldığı bu dönemde, Avrupa'da feodal siyasi yapılar ortaya çıkmıştır (s. 68). ...Sasani İmp. yönetim şekli monarşiydi.

		Otokrasi, monarşinin bir çeşidi olup bütün siyasi yetkiler kralın elindedir (s. 69).
9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.	X	....Senyörün; siyasi, ekonomik, hukuki ve askeri haklara sahip olduğu temeli toprak köleliğine dayanan toplum düzenine “Feodalizm” denmektedir. Köleler, serfler ve hür köylüler, koruma ve adalet karşılığında senyörlere mal ve hizmet üretmekle yükümlüdür (s. 74).
9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.	X	Yerleşik topluluklar üretimde, konargöçer topluluklar ise askerlik alanında birbirlerine karşı üstünlük kurmuştur. Başlıca geçim kaynağı hayvancılık olan konargöçer toplulukların ekonomileri, ihtiyaçlarını karşılamada yetersizdi. Bu nedenle konargöçer topluluklar ya ticaret yoluyla ya da savaş yoluyla yerleşik toplulukların mallarına sahip olmak istemiştir (s. 82).
9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.	X	Justinianus Kanunları madde madde yazılmamış, belli olaylar için verilmiş somut örneklerle kanun maddeleri anlatılmıştır. Bu kanunlarla hukuk kurallarında ilk defa kamu ve özel hukuk ayrımı yapılmıştır. Özellikle aile, kişi ve miras hukuku konularındaki düzenlemeler, günümüz medeni hukukunun temelini teşkil etmektedir (s. 83).

Tablo 2 de kazanımlarla ilgili verilen örnekler, 2021 tarihli ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı ünitelerdeki içeriklerden kesitler şeklinde alınmış olup, kazanımlarla ilgili örneklerin bir kısmını teşkil etmektedir. Bazı kazanımlarla ilgili örnekler 2021 tarihli ders kitabındaki kazanımla ilgili konunun tamamı okunduğunda daha net bir şekilde örnek teşkil etmektedir. Tablo 2 de görüldüğü gibi 2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı 2. ve 3. ünitelerdeki içerikler, 2021 tarihli tarih dersi öğretim programındaki kazanımlarla uyumludur.

Söz konusu kazanımların 2021 tarihli ders kitabındaki etkinliklerle uyumu ise aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 3. 2. ve 3. ünitelerdeki kazanımların etkinliklerle uyumu

Kazanımlar	Etkinlikler			Örnek
	Uyumlu	Uyumsuz	Yok	
9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.	X			Kazanım sayfa 31’de yer alan “Çatalhöyük Kazıları” adlı etkinlikle desteklenmektedir.
9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.	X			Kazanım sayfa 37’de yer alan “Okullar” adlı etkinlikle desteklenmektedir.
9.2.3. İlk Çağ’da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.			X	Kazanım destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.5. İlk Çağ’da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.6. İlk Çağ’da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar.	X			Kazanım sayfa 58’de yer alan “Hammurabi” adlı etkinlikle desteklenmektedir. Metinleri sorgulatacak soru s. 59’da verilmektedir.
9.3.1. Orta Çağ’da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıır.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.3.2. Orta Çağ’da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.3.3. Orta Çağ’da Asya ve Avrupa’da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.		X		Kazanımla ilgili 82. sayfada “Konargöçer Ordusu” adlı örnek metin verilmiş. Fakat metinle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek bir işleme yer verilmemiştir.

9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.	X	Kazanım için 83. ve 84. sayfalarda 12 Levha ve Justinianus Kanunları ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin karşılaştırılması için örnek metinler verilmiş. Fakat metinle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek bir işleme yer verilmemiştir.
---	---	---

Tablo 3'te görüldüğü üzere 9.2.1. numaralı kazanım sayfa 31'de yer alan etkinlikle, 9.2.2. numaralı kazanım da sayfa 37'deki etkinlikle desteklenmektedir. 9.2.3., 9.2.4. ve 9.2.5. numaralı kazanımlarla ilgili ise etkinlikler verilmemiştir. 9.2.6. kazanımını da 59. sayfadaki etkinlik desteklemektedir.

3. ünitedeki kazanımlar incelendiğinde ise 9.3.1. ve 9.3.2. kazanımları, ünite içindeki metinlerle desteklenirken bu kazanımlarla ilgili etkinlikler verilmemiştir. 9.3.3. kazanımıyla ilgili 82. sayfada örnek metin verilirken öğrencilere metni sorgulatacak ya da metinle ilgili işlem yapılmasını sağlayacak bir soruya ya da etkinliğe yer verilmemektedir. 9.3.4. kazanımı içinde 83. ve 84. sayfalarda 12 Levha Kanunları ve Justinianus Kanunları ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin karşılaştırılması için örnek metinler verilmiş fakat yine öğrencilere metinleri sorgulatacak, sorulara ya da etkinliklere yer verilmemiştir.

Genel anlamda her iki tablo da ele alındığında 9.2.1., 9.2.2., 9.2.5., 9.2.6., 9.3.3. ve 9.3.4 numaralı kazanımlar ders kitabındaki içerikle desteklendiği gibi, etkinliklerle de ele alınarak sağlanmıştır. Tarih dersi öğretim programında verilen kazanımların, ders kitaplarındaki içerikle ve etkinliklerle tutarlı olduğu görülmekte fakat kazanımlardan bazılarının ders kitabında yeterince desteklenmediği dikkat çekmektedir.

SONUÇ

2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ Tarihi konuları; İnsanlığın İlk Dönemleri adlı 2. ünite ve Orta Çağ'da Dünya adlı 3. ünite de yer almaktadır. İnsanlığın İlk Dönemleri adlı ikinci ünitenin kazanım sayısı 6 ve Orta Çağ'da Dünya adlı üçüncü ünitenin kazanım sayısı 4 olmak üzere toplamda 10 adet kazanım bulunmaktadır. 2018 tarihli, tarih dersi öğretim programındaki kazanımların 2021 tarihli ders kitabındaki içerikle uyumlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 9.2.4. ve 9.3.3. numaralı kazanımların ilgili olduğu konuların, ders kitabında verilen tüm sayfaların okunmasıyla içerikle uyumu daha net anlaşılmaktadır.

Söz konusu kazanımların etkinliklerle uyumu ele alındığında ise 9.2.1., 9.2.2. ve 9.2.6 numaralı kazanımlar etkinliklerle uyumludur. 9.2.3., 9.2.4., 9.2.5., 9.3.1. ve 9.3.2. numaralı kazanımlarla ilgili ise 2021 tarihli ders kitabında etkinlik yer almamaktadır. 9.3.3. ve 9.3.4 numaralı kazanımlarla ilgili ders kitabında örnek metinler verilirken, bu metinlerde öğrencileri aktif hale getirecek herhangi bir soruya ya da etkinliğe yer verilmemiştir. Ders kitaplarında örnek metinler verildiği zaman, bu metinlerden yola çıkılarak çeşitli etkinlikler yapılmalıdır (Karabağ, 2015, s. 62). Kısacası 9.2.1., 9.2.2. ve 9.2.6. numaralı kazanımlar ders kitabındaki içerikle desteklendiği gibi, etkinliklerle de ele alınarak sağlanıldığı görülmektedir.

ÖNERİLER

Eskiçağ tarihi konuları, öğrencilerde tarih bilincinin oluşmasında ve tarihin bir bütün olarak algılanmasında önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Johann Friedrich Herbart, öğrencilerin insanlığın geçirdiği aşamaları açık bir şekilde görebilmeleri için Eskiçağ tarihi konularının önemli olduğunu belirtmektedir (Ata, 2009, s. 1384). Bu doğrultuda Eskiçağ tarihi konuları, tarih ders kitaplarında öğrencilere öğretim programlarındaki hedefleri ve tarihsel düşünme becerilerini kazandıracak nitelikte olmalı ve sunulmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Ortaöğretim Tarih 9-11 Öğretim Programı'nda ki ders kitabı yazımında dikkat edilmesi

gereken hususlar bölümünde kitap yazarlarına öneriler sunulmaktadır. Tarih ders kitabında işlenen Eskiçağ ünitesi kapsamında söz konusu öneriler incelendiğinde birkaçının tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmektedir. Tarih ders kitaplarında ele alınan Eskiçağ üniteleriyle ilgili şu şekilde öneriler getirilebilir:

- Öğretim programlarında Eskiçağ ünitesi için toplamda 10 kazanım yer almakta olup bu kazanımların her birini destekleyecek etkinliklere yer verilebilir.
- Eskiçağ ünitesi içerisinde verilen bazı örnek metinlerle ve görsellerle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek, metni veya görseli sorgulamasını sağlayacak unsurlara yer verilmemiştir. Üniteye verilen yardımcı öğretim materyalleri amaç değil öğrencilerin bilgileri yorumlamasında, yapılandırmasında, oluşturmasında ve ilke ve genellemelere ulaşmasında araç olmalıdır. Bu nedenle görselleri ve örnek metinleri sorgulatacak etkinlikler ya da sorular üniteye eklenebilir.
- Tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler tasarlanabilir.
- Öğretim programında Eskiçağ ünitesiyle ilgili verilen kazanımların genellikle alt düzey olduğu ve sadece 2 ya da 3 adet üst düzey kazanıma yer verildiği görülmektedir. Eskiçağ ünitesiyle ilgili üst düzey kazanım sayısı artırılabilir.
- Eskiçağ ünitesi içinde edebi ürün çeşitliliği öğrencilerin konuya dikkatlerini çekmek için artırılabilir.
- Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ele alındığında Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili kalıntıların yer aldığı müzelerin, internet adresleri ünite sonunda verilebilir. Böylelikle öğrencilerin müzelerde “Sanal Tur” yaparak öğretim programında verilen kazanımlara ulaşmasında ve ulaştığı bilgileri kalıcı hale getirmesinde katkı sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, B. (2019). 2017 Ortaöğretim tarih dersi 9-11 öğretim programında yer alan ders kitabı yazımında dikkat edilmesi gereken hususların 9. sınıf tarih ders kitabındaki yansımaları. *Turkish History Education Journal*, 8(1), 1-26.
- Aktekin, S. & Ceylan, D. (2012). 9. sınıf yeni tarih dersi öğretim programı ile ilgili öğretmen görüşler. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(194), 253-268. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36174/406748> sayfasından erişilmiştir.
- Ata, B. (2009). Johann Friedrich Herbart'ın tarih eğitimi üzerine görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1377-1396.
- Bernheim, E. (1936). *Tarih ilmine giriş: tarih metodu ve felsefesi* (M. Ş. Akkaya, Çev.). İstanbul: Devlet Yayınları.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal Tasarımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Eds.), *Tarih öğretimi, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (s. 1-12). Ankara: Pegem Akademi.
- Demircioğlu, İ. H. (2019). Tarih nasıl öğretilir?. M. Safran (Ed.), *Tarih öğretiminin amaçları* (s. 67-71). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Demirel, M. & Turan, İ. (2015). Tarih öğretim yöntemleri. M. Demirel (Ed.), *Karşılaştırmalı lise tarih programları* (s. 217-240). Ankara: Pegem Akademi.
- İplikçioğlu, B. (2013). *Eski çağ tarihinin ana hatları*. İstanbul: Bilim Teknik.
- Kapar, M. A. (Ed.). (2021). Tarih 9. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.894/index.html#/main/curriculum/2/eba/9/tar?c_urrID=5a31a6fa6c354127b850bac3c9e0023a&expand=false&isSub=false&schoolSubType=6&backID=6394cd1a-683a-4fe2-3d24-8c3fabe4645b sayfasından erişilmiştir.
- Karabağ, G. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Eds.), *Tarih eğitimi ve ders kitabı kullanımı* (s. 39-74). Ankara: Pegem Akademi.
- Köksal, H., & Şahin, M. (2003). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: tarih. N. Hayta (Ed.), *Tarih ders kitapları ve tarihin mantığı* (s. 53-96). Ankara: Pegem Akademi.
- Kütükoğlu, M. S. (2017). *Tarih araştırmalarında usul*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. sınıflar) öğretim programları. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> sayfasından erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, Murat. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztaşkın, Ö. B., & Üngör, İ. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında eski çağ tarihi konusu ve bilincinin bilimsel içerik bakımından değerlendirilmesi. *e- uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1-26.
- Öztürk, İ. H. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. İ. H. Demircioğlu., & İ. Turan (Eds.), *Öğretim materyallerinin seçimi ve kullanımını etkileyen faktörler* (s. 13-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (1993). Tarih öğretiminin eğitimsel amaçları. *Belleten*, 57(220), 827-842.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Şimşek, A. (2019). Tarih nasıl öğretilir? M. Safran (Ed.), *Kronoloji ve zaman algısı* (s. 98-103). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Tosh, J. (2011). *Tarihin peşinde* (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Türk Vakfı Yurt.
- Yeşil, R. (2010). Tarih eğitiminde soru sorma temelli öğrenme. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 119-137.
- Yıldırım, T. (2018). 2007 ve 2017 tarih dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 994-1019.
- Yılmaz, A. A. (2010). *Tarih öğretmenlerinin eski çağ tarihi ve eski türk tarihi öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve önerileri*. Doktora tezi.

Extended Abstract

History, which is a collective memory, is spread over a wide area, providing people with a perspective on what happened in the past. The History course, which deals with the events that took place long ago, is far from the daily life and experiences of the students. Although there are remnants and materials that will be a source for the history lesson from the past to the present, the history lesson can be defined as an abstract lesson in terms of content. Due to this feature, students have difficulty in understanding the events that occurred long before their own time period. In the history lesson, the subjects are divided into periods for better understanding and learning. When considered chronologically, Ancient History subjects constitute an important initial step in the history course. Ancient History, a period in which the foundations of today's civilization were laid, should be dealt with effectively in textbooks so that students can make sense of history as a whole. In order for students to see more clearly the stages that humanity has gone through, the German educational scientist Friedrich Herbart also emphasizes the importance of ancient history subjects. When history education is considered in Turkey, it is seen that the history lesson is based on the teacher's narrative and the textbook. For this reason, in history education, textbooks are an important auxiliary material for students to understand the subjects as a whole, to create awareness of history and to reach the achievements determined by the Ministry of National Education. In the history lesson curriculum dated 2018, which includes the targets set for history education; It is aimed to provide students with both information about the past and to gain skills specific to history through this information. The understanding of the curriculum in question; In this way, it is thought that students will be able to look at different subjects in the history lesson from a holistic perspective. Textbooks, which are prepared in accordance with the curriculum, are the tools that explain the subjects to the students in a planned and systematic order, using the education-teaching methods suitable for the knowledge, skills and attitudes that the students need to reach. Textbooks prepared by using different sources improve the memory of students by organizing their knowledge. Instead of being informative encyclopedias, history textbooks should reflect the basic logic of the science of history and should be effective written materials that teach students historical thinking skills. The aim of this study is to examine the compatibility of the achievements in the history lesson curriculum related to the subject of Ancient History in the Ministry of National Education 9th grade History textbook dated 2021 with the content and activities. Based on

the achievements in the Ancient History unit in the 2018 history lesson curriculum, the content and activities in the Ancient Age unit in the 2021 textbook were discussed. The document analysis method, which is one of the qualitative research techniques, is used in the research. The document analysis method used in the research is one of the important working methods used by historians and archaeologists. The document analysis method includes the examination of written materials that provide information about the case or cases that are aimed to be investigated. Content analysis method was used to analyze the data obtained from the documents. Content analysis is one of the most frequently used methods among qualitative data analysis types, but it is generally used in the analysis of written and visual data. In fact, it can be said that all qualitative data analysis is content analysis. It is a research technique used to make reproducible and valid inferences from texts to areas of use. In the study, it was determined that each of the acquisitions was compatible with the units containing the Ancient History subjects. Regarding some of the outcomes, it is seen that the activities are not created in the textbook in question, and although the sample texts are included in the Ancient Age unit, there is no question or activity that will activate the student. However, 9.2.1., 9.2.2. and 9.2.6. It is seen that the gains numbered are supported by the content in the textbook, as well as being strengthened by dealing with the activities. In addition, when the acquisitions related to the Ancient Age unit are taken into consideration, only 2 or 3 high-level acquisitions are included among the 10 acquisitions. The number of high-level achievements related to the ancient unit can also be increased in the new history lesson curriculum to be prepared. Increasing the number and variety of activities that will support the acquisitions related to the ancient unit in history textbooks may contribute to the students' reaching the goals more easily.